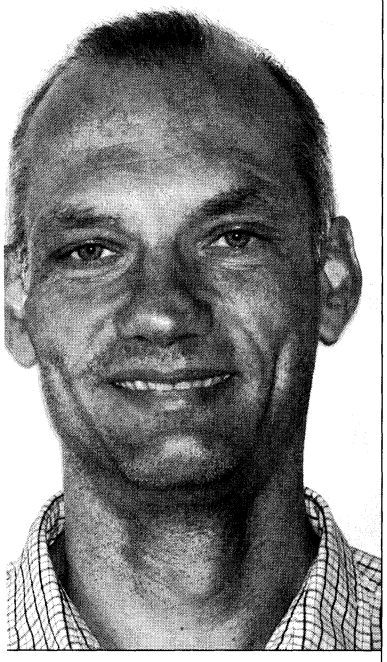

Karriärmetaforens tillämpning och funktion inom missbruksfältet

av Mats Hilte

Mats Hilte är anställd som universitetslektor på Socialhögskolan vid Lunds Universitet och ansvarar för fördjupningskursen "Socialt arbete med drogmissbrukare". Han är FD i sociologi och docent i socialt arbete.

Mänskliga erfarenheter speglas ofta med hjälp av metaforer. Skönlitterära författare har t ex använt resandet i tid och rum som en metafor för mänsklig utveckling. I diktverk som Homeros "Sången om Odysseus" och Dantes "Den gudomliga komedin" är det just bilden av ett mänskligt livsöde och livslopp som står i fokus. Båda berättelserna handlar om människor som på vägen mot ett hägrande mål möter olika typer av utmaningar och frestelser. Inom alkohol- och narkotikaforskningen har man sedan länge använt en karriärmetafor för att beskriva alkohol- och narkotikabrukarens utveckling i tid och rum. Det finns onekligen flera likheter mellan t ex Dante Alighieris resa i den "Den gudomliga komedin" och vetenskapliga beskrivningar av alkohol- och narkotikabrukares karriärer.

Dantes skönlitterära berättelse handlar om en människa som i moraliskt hänseende hamnat på villovägar. Huvudpersonens resa går genom mörker och ljus och leder först ner i underjordens helvete och sedan upp på skärseldsberget, där själarna renas innan de träder in i paradiset och den rena andligheten. Både helvetet och paradiset är indelat i olika skikt där själarna sorteras efter

graden av dygdighet och salighet, där de mest förtappade befinner sig underst och de saligaste överst. I flera karriärmodeller beskrivs missbruket av alkohol och narkotika också som både himmel och helvete, där huvudpersonen vandrar mellan olika platser eller passerar genom olika faser på vägen in i eller ut ur sitt missbruk.

Karriärbegreppet används ofta på ett självklart sätt av både fackmän och lekmän och ingår i flera olika diskurser som berör utvecklingen, behandlingen och styrandet av alkohol- och narkotikamissbruket. Men karriärbegreppet är trots allt en metafor. Kan karriärmetaforen hjälpa oss att förstå den sociala dynamik och utveckling som präglar missbruket av alkohol och narkotika?

Karriärmetaforen och karriärbegreppets framväxt

Metaforer används ofta av både lekmän och forskare i deras strävan att förstå den mänskliga tillvarons olika aspekter. Redan Aristoteles (1994) berörde begreppet och gav det följande innebörd: "Metafor är att ett ord som betecknar en sak förs över till en annan sak" (s 56). Att säga att något är som det inte är, är en gammal tankeoperation och grogrund för de flesta typer av kunskap, skriver Susan Sontag (1988). Det betyder emellertid inte, menar författarinnan, att vi mycket väl kan avstå från eller försöka undvika vissa metaforer. I boken "Sjukdom som metafor" beskriver och kritiserar Susan Sontag (1981) användningen av sjukdomsbegreppet som en metafor.

Karriärmetaforen är sedan länge en central tankefigur inom vår tids yrkes- och vardagsliv. Vi använder den bland annat för att placera in både oss själva och andra i en vidare social struktur (Hassard, 1996).

Numera är den även en självklar del av den forskning som bedrivs inom missbruksområdet. I karriärmetaforen ryms varierande typer av karriärmodeller som beskriver olika utvecklingsaspekter av alkohol- och narkotikamissbruket betraktat som ett sammanhängande handlingsmönster.

Det traditionella karriärbegreppet utvecklades ursprungligen inom ramen för studier av olika yrken och syftar på den ordnade och förutsägbara sekvens av förflyttningar som sker mellan olika relaterade arbetsuppgifter och statuspositioner inom ett yrkesmässigt system (Wilensky, 1960; Becker, 1963). Men begreppet inkluderar inte enbart resonemang om karriärens sociala villkor i termer av objektiva sociala strukturer utan innefattar även individers perspektiv och föreställningar (Hughes, 1937).

Intresset för olika yrken och yrkesgrupper fanns tidigt bland amerikanska sociologer, särskilt inom Chicagoskolan. Sociologen Everett C Hughes kom att spela en viktig roll i det sammanhanget. Han betonade betydelsen av att studera lågstatusyrken eftersom det var lättare att upptäcka arbetets väsentliga processer bland dessa jämfört med yrken som hade hög status. Därifrån var steget inte långt att fortsätta neråt på karriärstegen och studera olika avvikande yrken.

Inom Chicagoskolan fanns den traditionen redan företrädd med sådana studier som "The Hobo" (Anderson, 1923) och "The Professional

Thief" (Sutherland, 1937). Om avsikten är att lära känna yrkesmässiga processer är det, menar Hughes, bättre att studera avvikande yrkesgrupper eftersom processerna är tydligast inom dessa grupper (Ritzer, 1994).

En av Hughes studenter, Howard S Becker (1953), kom sedermera att använda karriärbegreppet när han studerade olika avvikargrupper. Han har undersökt såväl marijuanarökare som jazzmusiker och försökt förstå deras handlingar och föreställningsvärldar utifrån ett karriärperspektiv.[1] I beskrivningen av marijuanarökarens karriär introducerar Becker en modell som utgår från sociala och situationella faktorer och som distanserar sig från individorienterade förklaringar där olika kroppsliga eller psykiska sjukdomstillstånd betonas.

Becker utvecklar sin karriärmodell under en period då marijuanarökningen breder ut sig bland förorternas ungdomar och bland collegestudenter i USA. Fram till 1960-talets början var marijuanarökningen begränsad till marginella sociala grupper som t ex fattiga svarta, jazzmusiker, mexikanska arbetare och beatniks. Det ökade intresset för att studera narkotikabruket i USA har vissa beröringspunkter med det faktum att marijuanarökningen bredde ut sig i nya samhällsgrupper som hade högre status än tidigare grupper.

Marijuanarökningens utbredning bland medelklassens ungdomar ledde efterhand inte bara till en uppmjukning av de lagar som omgav marijuanarökningen, utan förde även med sig en mer nyanserad syn på rökningens farlighet. Redan i 1930-talets USA kopplades marijuana samman med olika lågstatusgrupper och utövandet av våld och man talade i linje med detta om marijuana som "killer weed".[2]

På 1960-talet kom karriärmetaforen sedermera att tillämpas även på andra grupper av narkomaner vid sidan om marijuanarökarna. Alksne m fl (1967) och Winick (1964) utvecklade modeller som beskrev progressionen i heroinmissbruket bland narkomaner som haft kontakt med sjukvården och polisen. De utgick från begreppen livs- och missbrukscykel med vars hjälp de kunde beskriva såväl vägen in i och som vägen ut ur missbruket.

Karriärmodellerna bidrar till att förenkla och mystifiera den sociala dynamiken i missbruket.

Det ökade intresset i USA vid denna tid för att studera marijuanarökare och heroinister hänger delvis samman med utvecklingen av den s.k. trappstegshypotesen som säger att marijuanarökning förr eller senare slutar med missbruk av tyngre droger som t ex heroin. Till det kan vi lägga ökningen av heroinmissbruket i USA efter andra världskriget, där allt yngre och alltfler svarta och latinos återfanns i heroinisternas led (Courtwright, 2002).

Den nära sammankopplingen mellan marijuana och heroin har, enligt Himmelstein (1983), sina rötter i det faktum att när den illegala heroinhandeln återupptogs i USA efter andra världskriget, sköttes den av samma mellanhänder som handlade med marijuana, till skillnad från hur det var före kriget. Det ökade troligtvis sannolikheten att de som använde marijuana förr eller senare skulle prova heroin.

Karriärmetaforen, förstådd som en utveckling i tid och rum, har således använts sedan 1930-talet för att beskriva missbrukarens och missbrukets utveckling bland narkomaner. Men i vilken mån hjälper karriärmetaforen oss att förstå den sociala dynamik som döljer sig bakom missbrukets utveckling?

Karriärmetaforens tillämpningar inom missbruksfältet

Det finns flera olika modeller över missbrukets utveckling som bygger på ett karriärtänkande. Redan på 1930-talet formulerades den s k "trappstegshypotesen" (Stepping-stone Hypothesis) i flera amerikanska artiklar. Trappstegshypotesen syftar på att marijuanabruk förr eller senare övergår i bruk av tyngre droger som oftast utgörs av heroin (Himmelstein, 1983). Det förekommer diverse förklaringar till varför de som röker marijuana med tiden går över till tyngre droger. Progressionen från lättare till tyngre droger har bland annat förklarats med hjälp av psykofarmakologiska teorier och med hänvisning till varierande grad av psykisk störning (Nordisk utredningsserie B 1978:23, s 34-35).

Föreställningen om en progression i bruket av olika substanser[3] tillämpades tidigt även på alkoholområdet. På 1940-talet använde alkoholforskaren Jellinek (1946) karriärbegreppet för att beskriva alkoholismens utveckling. Han kritiserade det överdrivna intresset för de företrädesvis psykologiska faktorer som antogs leda fram till drickandet och ointresset för själva dryckeskarriären. Jellinek menade att alkoholismen utgör en karriär i den meningen att berusningen innehåller faser och olika typer av alkoholdrickande, förändringar i dryckesmönster samt andra förändringar som uppstår under berusningens utveckling.

Becker (1953) presenterade sin karriärmodell i artikeln "Becoming a Marihuana User". I författarens tappning syftar karriärbegreppet på den sekvens av förflyttningar från en position till en annan som individer inom olika yrken fullbordar. I begreppet ingår också ett resonemang om att passagen mellan olika yrkesmässiga positioner hänger samman med den faktiska sociala strukturen och förändringar i individens perspektiv, motiv och målsättning.

I sin studie av marijuanarökare utvecklar Becker först den s k sekvensmodellen som bygger på föreställningen att individen tar olika steg på vägen till ett regelbundet bruk, där varje steg är en förutsättning för vidare avancemang. Ett viktigt motiv bakom Beckers sekvensmodell är att försöka urskilja specifika orsaksfaktorer bakom varje steg:

1. Varför hamnar personen i en situation där marijuana är tillgänglig?
2. Varför är personen motiverad att experimentera med marijuana?
3. Varför är personen motiverad att fortsätta bruka marijuana?

Becker utvecklar sedan sekvensmodellen genom att beskriva karriärens subjektiva aspekter och det sätt på vilket den sociala interaktionen påverkar aktörens motivation, perspektiv och självuppfattning. Författaren beskriver hur marijuanarökaren passerar olika faser där dennes perspektiv och motivation påverkas av samspelet

med andra som är mer erfarna. Marijuanarökaren lär sig i samspel med andra både tekniken att röka marijuana, att uppfatta rökningens olika effekter och att tolka rökningens effekter som njutningsfulla.

Författaren pekar på grupptillhörighetens och det sociala samspelets betydelse för utvecklingen av marijuanarökning för njutnings skull. Det är alltså inte beroendet av drogen som utgör drivkraften i etablerandet av ett marijuanabruk utan tillägnandet av nya motiv och föreställningar. Eller för att formulera det med författarens egna ord:

> Instead of the deviant motives leading to the deviant behavior, it is the other way around; the deviant behavior in time produces the deviant motivation. (s 42)

I de modeller över missbrukets utveckling som Alksne m fl (1967) och Winick (1964) arbetade fram på 1960-talet beskrivs inte bara vägen in i missbruket utan även vägen ut. För att kunna beskriva hela den karriären använder författarna sig av begreppen livs- och missbrukscykel. Men denna gång, till skillnad från Becker (1953), var det inte marijuanarökare utan heroinister som stod i fokus. Winick (1964) noterade i en registerundersökning han gjorde vid The Federal Bureau of Narcotics att många heroinister med tiden lämnade missbruket. Författaren formulerade då hypotesen om en missbrukscykel där missbruket hade en begränsad varaktighet.

Alksne, Lieberman och Brill (1967) utvecklade en mer nyanserad kretsloppsmodell där heroinisten passerar genom fyra olika faser:

1. Anpassning till eventuellt heroinberoende.
2. Anpassning till subkulturen.
3. Anpassning till eventuell drogfrihet.
4. Anpassning till drogfrihet.

Vägen in i ett etablerat heroinberoende går via en serie olika steg som kan uppvisa olika individuella variationer, menar författarna. Det betyder bland annat att karriären kan stannas upp eller avbrytas i olika skeden utan att missbrukaren går vidare och anpassar sig till den narkomana subkulturen. Men det är svårare att avbryta karriären på egen hand när ett fysiskt beroende utvecklats.

Bortsett från själva den fysiska tillvänjningsprocessen lyfter författarna fram andra drivkrafter som t ex sociala och psykiska problem, medlemskap i en avvikande subkultur och utvecklingen av en avvikaridentitet. Missbrukets negativa sociala och psykiska konsekvenser ökar med tiden motivationen för avbrott i missbruket. Narkomanen söker sig då till olika drogfria sociala sammanhang, som bland annat inbegriper en förändring av den egna självbilden. Det fysiska beroende av heroin är samtidigt en källa till ständiga återfall innan narkomanen når fram till drogfrihet och en identitet som f d narkoman, menar författarna.

På 1970-talet presenterades en annan modell över progressionen i bruket av olika substanser, nämligen "inkörsportshypotesen" (Gateway Hypothesis). Enligt den hypotesen följer bruket av substanser en hierarkisk utvecklingslinje. Bruket utvecklas från inga substanser alls till legala (alkohol och/eller tobak) och från legala substanser till marijuana, som sedan följs av "tyngre" illegala substanser som t ex kokain och heroin. Substansbrukets olika sekvenser antas befrämja varandra, där en typ av substansbruk

ofta föregår ett annat, men utan att progressionen uppfattas som tvingande (Kandel, 2002).

Även om tid är en central och helt avgörande faktor för alla karriärteorier så framställs den olika. I både inkörsports- och trappstegshypotesen beskrivs missbruksförloppet med hjälp av ett linjärt tidsbegrepp, medan både Winick (1964) och Alksne m fl (1967) utgår från ett cykliskt tidsperspektiv.

Det cykliska tidsbegreppet framställer missbruket som ett organiskt förlopp, där missbrukaren efter många irrfärder till sist lämnar missbruket. Det är kanske ingen slump att de cykliska karriärmodellerna har utvecklats av professionella som haft kontakt med samhällets institutioner för rehabilitering av missbrukare.

I motsats till de cykliska, understryker de linjära karriärmodellerna de faror och risker som är förknippade med bruket av narkotika. De linjära modellerna används oftare i politiska sammanhang för att legitimera olika typer av kontrollåtgärder.

Karriärmetaforen används också sedan några decennier tillbaka inom svensk missbruksforskning. Flera svenska missbruksforskare har tagit karriärmetaforen i anspråk för att beskriva progressionen i missbruket. Begreppet har getts olika innebörd och syftar egentligen på alla typer av förändringar eller avancemang i missbruket. Utvecklingsmodellerna konstrueras oftast mot bakgrund av brukets omfattning och karaktär.

Eriksson (1987) beskriver i boken "Missbrukskarriärer och behandling" följande faser i missbrukskarriären:

1. Experimentellt missbruk
2. Tillfälligt missbruk
3. Vanemässigt missbruk
4. En väg ut ur missbruk.

Förändringar i brukets omfattning och karaktär ställs även i fokus i Frykholms (1985) karriärmodell som innehåller sex olika faser:

1. Experimentfas
2. Anpassningsfas
3. Beroendefas
4. Ambivalensfas
5. Behandlingsfas
6. Frigörelsefas

I Anderssons (1995) bok "Marias barn" tilldelas karriärbegreppet olika betydelser. Författarinnan talar dels om progressionen från legala till illegala preparat och från lätt missbruk till mer intensivt, dels förstås karriären som en förflyttning mellan olika positioner och roller. Därmed blandas två olika modeller samman, nämligen inkörsportshypotesen och sekvensmodellen.

Även Stenbacka, Allebeck och Romelsjö (1993) använder karriärmetaforen när de utvecklar sin trappstegshypotes. Både Goldberg (2000) och Lindberg (1998) utgår från en klassisk karriärmodell, där individens samspel med omgivningen får viktiga konsekvenser för individens självuppfattning och identitet.

I Goldbergs avvikarkarriärmodell för problematiska konsumenter[4] ingår fyra olika faser:

1. Föräldrars stämpling
2. Samhällelig stämpling
3. Sekundär avvikelse
4. Avvikelsespiralen

Kritik av karriärmetaforens tillämpning inom missbruksområdet

Sedan drygt ett halvsekel har karriärmetaforen använts flitigt för att beskriva olika typer av missbruksförlopp. Föreställningen om missbruket som en lagbunden utveckling har nått en självklar ställning både bland professionella och lekmän. När karriärtänkandet används på missbruksområdet framstår det som om vi känner till något väsentligt om missbrukets sociala natur och dynamik. Med hjälp av karriärmetaforen framställs missbruket som en naturlig, stegvis och ordnad utveckling. Men hur ordnad och förutsägbar är egentligen utvecklingen av missbruk?

Det är inte helt oproblematiskt att betrakta missbruk av alkohol och narkotika som en karriär, särskilt om vi likställer det med någon typ av yrkesmässig karriär. Luckenbill och Best (i Faupel, 1991) menar nämligen att det finns avgörande skillnader mellan avvikarens och den respektable medborgarens karriär. Till skillnad från en yrkeskarriär hotas avvikarkarriären ständigt av negativa sanktioner och avvikaren måste ständigt ta med detta i beräkningen.

En annan väsentlig distinktion är att avvikarkarriären saknar yrkeskarriärens mycket strukturerade och formella sammanhang. Författarna menar att den sekvens av statuspositioner och roller som kännetecknar avvikarkarriären inte är lika förutsägbar som för de respektabla karriärer som görs inom ramen för strukturerade organisatoriska sammanhang. Avvikarkarriären börjar t ex inte med någon formell utbildning och saknar även passageriter som markerar förflyttningar mellan olika positioner. Just därför är det svårt att veta om en avvikarkarriär är framgångsrik eller misslyckad.

När karriärbegreppet används kopplas det ofta samman med någon typ av yrkeskarriär oberoende om den är respektabel eller inte. Men Luckenbill och Best menar att karriärbegreppet är vidare än så och inkluderar även statuspositioner, roller och aktiviteter som inte är direkt kopplade till ett lönearbete. Det kan röra sig om en karriär inom organisationer som inte är kopplad till den egna försörjningen.

Faupel (1991) utgår ifrån att det finns en väsentlig skillnad mellan en yrkesmässig och en icke yrkesmässig karriär när han försöker förstå den kriminella missbrukaren. Författaren talar i det sammanhanget om narkomankarriärens dubbelsidiga natur och menar att den innehåller två olika verksamheter: en konsumtionsorienterad och en inkomstorienterad. I den senare verksamheten är statuspositioner och roller kopplade till missbrukets yrkesmässiga och kriminella sida medan de i den förra verksamheten hänger samman med narkotikakonsumtionen. Men det finns samtidigt ett nära samspel mellan karriärens båda sidor, menar författaren. Missbrukarens kriminella karriär spelar nämligen en viktig roll för utvecklingen av karriären som narkotikakonsument, samtidigt som konsumtionsmönstret skapar möjligheter och hinder i fullföljandet av en kriminell roll.

Att karriären som narkoman innehåller flera karriärer gör det svårare att bedöma karriärens utveckling. Den respektabla yrkesmässiga karriären förväntas röra sig uppåt genom en hierarki

av olika yrkesroller och statuspositioner. Utifrån den modellen kan man sedan avgöra om karriären är lyckad eller misslyckad. Avvikarkarriären i allmänhet och narkomankarriären i synnerhet följer inte detta enkla schema utan är mer sammansatt än så. Faupel menar att narkomankarriären är oordnad och består av flera karriärskiften och temporära avbrott och återinträden.

Kritiken mot idén om att progressionen i missbruket sker i enlighet med ett särskilt mönster har drabbat både trappstegs- och inkörsportshypotesen. Epidemiologisk forskning har sedan länge avfärdat trappstegshypotesen genom att peka på det faktum att även om bruket av vissa narkotiska preparat föregår bruket av andra så är övergången på intet sätt ofrånkomlig (Kandel, 2002). Det är snarare mycket ovanligt att cannabisrökare går vidare och provar opiater (Bennett, 1986).

Även om inkörsportshypotesen delvis växte fram som ett svar på den kritik som riktades mot trappstegshypotesen så har inte heller denna undgått kritik. Kritiker av inkörsportshypotesen har pekat på att vilka substanser som är inkörsport till vilka bestäms snarare av sociala faktorer än av biokemiska.

Kulturella och subkulturella förändringar blir ur det perspektivet centrala eftersom de kan påverka drogbrukets olika sekvenser och vilka substanser som blir inkörsporten till vilka. Det betyder i sin tur att inkörsportsteorins allmängiltighet begränsas av det faktum att drogkulturer varierar från en plats till en annan och från en tid till en annan. Det går inte heller att helt bortse från den sociala situation som t ex ungdomar befinner sig i eller de föreställningar som finns i olika åldersgrupper om allvaret och godtagbarheten i användandet av vissa substanser, när vi skall förstå substansbrukets olika sekvenser (Golub och Johnson, 2002a, Golub och Johnson, 2002b, Zimmer och Morgan, 1997).

Flera studier av heroinister motsäger också idén att det finns en generell narkomankarriär som börjar med experimenterande och som sedan övergår i ett intensivt och tvångsmässigt bruk. Tvärtom pekar flera studier på en stor variation i konsumtionsmönster inom gruppen. Många av dem som experimenterar med heroin går aldrig vidare till ett regelbundet bruk. Av en surveyundersökning riktad till amerikanska hushåll 1999 framgick det att tre miljoner provat heroin någon gång i sitt liv medan däremot enbart 208 000 använt heroin den senaste månaden (Carnwath och Smith, 2002).

Av de narkomaner som går vidare till ett regelbundet bruk är det många som håller upp under längre eller kortare perioder. I en studie av Stimson och Oppenheimer (i Bennett, 1986) hade mer än hälften av en grupp vårdade narkomaner gjort uppehåll om nio veckor eller mer. Det talar för att begrepp som beroende och tolerans inte hjälper oss att till fullo förstå den variation i konsumtionsmönster som finns bland narkomaner.

Föreställningen om att ett kontinuerligt bruk av heroin obevekligen leder till en ökning av doser och fysiskt beroende har ifrågasatts av flera forskare. I en studie av svarta och fattiga manliga heroinister visar Hanson m fl (1985) att männen kan använda heroin på ett kontrollerat sätt som minimerar risken för fysiskt beroende och håller bruket på en kontrollerbar

nivå. Männen lär sig kontrollera sitt drogbruk mot bakgrund av sådana faktorer som socialt och finansiellt stöd, tillgång på heroin och dess kvalité, drogpreferenser och olika personlighetsfaktorer. Denna iakttagelse bekräftas också av Pearsons (1985) studie av den brittiska heroinepidemin i början på 1980-talet. Författaren pekar i den studien på att heroinmissbruk går att kombinera med flera olika livsstilar, alltifrån dem som har ett mer eller mindre normalt familjeliv och en ordnad anställning till den s k gatunarkomanen vars liv genomsyras av kriminalitet och fängelsevistelser.

Layder (1997) har också kritiserat karriärmetaforens betoning av det som är grundläggande och gemensamt för dem som delar en och samma karriär och menar att detta sker på bekostnad av det unika och individuella. Författaren kritiserar Beckers (1953) modell över marijuanarökarens karriär för just detta och hävdar att han tappar bort individens subjektiva karriär genom att överbetona den sociala konstruktionen av jaget. De olika stegen i karriären upplevs olika, menar Layder, beroende på det sociala umgängets karaktär och individens personlighet. Författaren introducerar begreppen psykobiografi ("psychobiography") och livskarriär ("life-career") för att lyfta fram och betona karriärens psykologiska och individuella sida.

Sammanfattningsvis innehåller karriärmetaforens tillämpningar inom missbruksfältet flera brister som allvarligt begränsar dess förklaringsvärde. I karriärmodellerna fokuserar man det allmänna och gemensamma genom att antingen renodla relationen mellan brukaren och preparatet eller mellan brukaren och den sociala omgivningen. Därmed bortser man från en rad andra betydelsefulla aspekter och faktorer som är väsentliga för förståelsen av missbrukets utveckling över tid.

I de karriärmodeller som jag tagit upp saknar aktören både en psykisk biografi och en social tillhörighet vid sidan om missbruket. Karriären som missbrukare går inte att förstå på ett tillfredsställande sätt om vi bortser från personens köns-, klass- och folkgruppstillhörighet. Den typen av sociala kontexter påverkar både upplevelsen och utvecklingen av missbruket. Andra faktorer som också har betydelse för missbrukets utveckling är de politiska kontrollmodeller och kulturella traditioner och föreställningar som omgärdar bruket av alkohol och narkotika.

Inom missbruksvården används karriärbegreppet till att ge legitimitet åt olika insatser.

Även Layder (1993) pekar på betydelsen av att identifiera och urskilja den sociala verklighetens olika nivåer och dimensioner. Han understryker vidare den empiriska verklighetens multifaktoriella natur genom att introducera en forskningskarta ("research map"). I denna redogör författaren för en stratifierad modell över samhället som innehåller både makro- och mikrofenomen, där de olika nivåerna har en relativ självständighet.

Genom att konsekvent bortse från psykologiska, klass- och könsmässiga, etniska, politiska och kulturella faktorer bidrar karriärmodellerna till att förenkla och mystifiera den sociala dyna-

miken i missbruket. Det har bland annat lett till vidmakthållandet av den stereotypa bilden av den drogstyrda missbrukaren. Trots den kritik som förts fram mot karriärbegreppet och dess olika tolkningar inom missbruksfältet så används den fortfarande som både förklaring och förståelse. Hur kommer det sig då att karriärmetaforen har en så stor utbredning bland både forskare och lekmän, trots sitt mycket begränsade förklaringsvärde?

Jag menar att en förklaring till detta är att karriärmetaforen fyller en viktig funktion i samhällets strävan att styra missbruket.

Karriärnarrativet och styrandets mentalitet

Istället för att betrakta olika karriärmodeller som objektiva beskrivningar av en särskild händelseutveckling kan de studeras som berättelser. Redogörelser och beskrivningar av olika missbruksförlopp kan med fördel analyseras ur ett narrativt perspektiv. Användningen av berättelser har blivit alltmer central i socialt tänkande, menar Plummer (1995).

I antropologin används de som redskap att förstå kulturer, inom psykologin uppfattas de som identitetens byggstenar och inom filosofin utgör de grunden för nya former för "världsskapande". Till och med ekonomer erkänner att deras tänkande präglas av berättelser. Sociologerna är kanske de som sist kommit att intressera sig för det narrativa på ett explicit sätt, skriver Plummer, trots att de sedan länge samlat människors berättelser och berättat egna om samhället.

Författaren beskriver sedan hur berättandets sociologi bör se ut. Men istället för att studera den narrativa strukturen föreslår författaren att sociologin uppmärksammar berättelsernas sociala roll och det arbete berättelserna utför i kulturen, dvs vilken roll berättelserna spelar i politiska processer och i upprätthållandet av social ordning.

Begreppet narrativ eller berättelse har många olika innebörder. Ofta tänker vi på skriftliga berättelser såsom noveller och romaner eller muntliga sådana som vi rör oss med inom den samhällsvetenskapliga och medicinska forskningen. Hydén (1997) tilldelar emellertid berättelsen en vidare innebörd än den fått inom ovan nämnda forskningsfält. En berättelse kan vara allt ifrån en avgränsad enhet inom ett pågående samtal eller språklig framställning till en livsberättelse. I den här artikeln förstås berättelsen som en avgränsad enhet uppfattad som en representation av en särskild händelseutveckling.

En annan utgångspunkt för min analys av karriärbegreppet är uppfattningen att berättelser är sociala konstruktioner. Bruner (1987) menar att det finns ett ömsesidigt förhållande mellan berättelsen och det liv vi lever. Han drar paralleller till konsten och menar att den imiterar livet på samma sätt som livet imiterar konsten. Författarens resonemang mynnar ut i slutsatsen att livet är en konstruktion i lika hög grad som konsten. En berättelse om livet är snarare en kognitiv prestation än en avspegling av det som verkligen inträffat. Berättelser om livet bör uppfattas som en pågående tolkning av våra erfarenheter vilken sker med språkets hjälp mot bakgrund av rådande föreställningar om möjliga världar och möjliga liv, menar Bruner.

Man kan säga att vi med berättelsers hjälp och de tolkningsramar som kulturen förser oss med skapar olika världar och olika typer av liv.

Karriärbegreppet spelar en viktig roll i den konstruktion av missbrukarens sociala biografi som sker inom ramen för olika politiska organ och behandlingsinstitutioner. I den meningen är begreppet ett viktigt redskap i samhällets reglering och behandling av alkohol- och narkotikamissbrukare. Karriärbegreppet ingår i den missbruksvokabulär som ligger till grund för det Foucault (1991) kallar för styrandets mentalitet. Författaren har utvecklat begreppet styrandets mentalitet för att beskriva alla de tekniker, praktiker och rationaliteter som utvecklas inom ramen för olika institutioner för att påverka individers och hela befolkningars sätt att leva.

I det moderna samhället är det inte styrandet i sig som står i fokus utan befolkningens välfärd och livsvillkor i termer av t ex ökad hälsa, livslängd och rikedom, menar Foucault. Styrandet av befolkningens utveckling sker "direkt genom storskaliga kampanjer eller indirekt med hjälp av tekniker som gör det möjligt, att utan befolkningens egentliga vetskap, stimulera födelsetal, styra flödet av människor till särskilda regioner eller aktiviteter" (s 100).

Men styrandets mentalitet omfattar inte enbart den politiska nivå utan inkluderar också olika typer av institutioner som t ex missbruksvården samt en etisk nivå som består av olika självregleringstekniker. Inom missbruksvården används karriärbegreppet för konstruera missbrukarens sociala biografi och samtidigt motivera utvecklingen av specifika självregleringstekniker. I den meningen används karriärbegreppet som ett led i den sociala kontrollen av oönskat beteende.

Karriärnarrativets roll inom missbruksbehandlingen

Karriärberättelsen inom missbruksområdet är ett exempel på det Goodman (i Bruner, 1987) kallar för världsskapande ("worldmaking"). I kontrollen av oönskat beteendet är det viktigt att konstruera avvikande världar och samtidigt visa på alternativa och möjliga liv. Berättelser om avvikarkarriärer utgör en del av vår moderna västerländska kultur och tillhandahåller modeller för att beskriva särskilda och problematiska livsbanor. Dessa vedertagna sätt att beskriva missbruk på används som kognitiva kartor inom behandlingsvärlden för att konstruera och rekonstruera missbrukets förlopp och missbrukarens livslopp. I det sammanhanget finns det ett samspel mellan livet som det levs och kulturen.

Bruner pekar också på detta samspel och framhåller att...

> ...The culturally shaped cognitive and linguistic processes that guide the self-telling of life narratives achieve the power to structure perceptual experience, to organize memory, to segment and purpose-build the very events of a life. (s 15)

Sjukdomstänkandets utbredning har bland annat bidragit till att karriärberättelsen börjat användas för att förklara flera olika varianter av oönskade beroenden. Enligt sjukdomsmodellen kan beroende utvecklas i förhållande till olika föremål och aktiviteter som t ex alkohol, narkotika, cigaretter, mat, sex, idrott, internet och spel. I sjukdom-

stänkandet förekommer en karriärmodell som beskriver en stegvis förändring och försämring av individens beroendetillstånd. Man talar om att beroendet likt en sjukdom genomgår en kontinuerlig utveckling från en bestämd början till en absolut slutpunkt (Nakken, 1999).

I Jellineks (1960) sjukdomsmodell uppfattas alkoholismen som en progressiv sjukdom som fortsätter ända tills dess att alkoholisten erkänner sitt problem och avstår från att dricka. Vändpunkten i missbruket uppstår inte förrän personen i fråga nått sin personliga botten, den s k rock-bottom. Den klassiska sjukdomsberättelsen innehåller därmed såväl både regressiva som progressiva moment. Det måste först bli sämre innan det kan bli bättre.

Inom AA-rörelsen beskrivs personens dryckeshistoria med hjälp av en karriärberättelse som består av både ett regressivt och progressivt narrativ. AA-berättelsen börjar ofta med en beskrivning över hur drickandet började, antingen som socialt drickande eller som problemdrickande. Sedan fortsätter karriärberättelsen med en redogörelse för hur drickandet accelererar och leder till negativa konsekvenser såsom förlust av arbete, familjeproblem, olyckor och sjukhusvistelser. De negativa effekterna till trots fortsätter personen att dricka och situationen förvärras. Med tiden får vederbörande allt svårare att rättfärdiga och kontrollera sitt drickande. Till slut når drinkaren sin personliga botten och erkänner sig maktlös inför alkoholen. Han bestämmer sig till slut för att ge AA en ärlig chans och uppsöker ett AA-möte. Där upptäcker han att alla andra har liknande erfarenheter och inser att han är alkoholist. Historien fortsätter sedan med vad AA har betytt för vederbörande och hur livet förändrats efter deltagandet i AA-mötena (Cain, 1991).

En slutsats vi kan dra är att man inom AA formulerar en särskild tolkning av vad som kännetecknar en alkoholist och hans liv. Den kulturella kunskapen om alkoholismen och alkoholisten som AA-medlemmarna delar med varandra skiljer sig från den kunskap om alkoholism som finns utanför AA-rörelsen. Den personliga berättelsen inom AA är en kulturell form som berättaren lär sig att producera, menar Holland m fl (1998). I den processen förändras inte bara berättarens självförståelse och hans världsbild, även det förflutna blir föremål för omtolkningar. Genom att betrakta missbruket som en sjukdom blir karriärberättelsen inom AA-rörelsen samtidigt ett redskap för uppvärderingen av identiteten som nykter alkoholist, menar Arminen (1991).

Men identifikationen med den kulturella föreställningsvärld som AA tillhandahåller blir möjlig först när nybörjaren blir en aktör i den världen och lär sig konstruera AA-berättelser.

Den här typen av personliga historier består alltså i första hand inte av en rekapitulation utan av en rekonstruktion av tidigare erfarenheter som utförs inom ramen för ett socialt samspel, där missbrukarens personliga erfarenhetsvärld länkas samman med ett sammanhängande och institutionaliserat meningssystem. I en studie av ett Minnesotaprogram[5] för kvinnor fann Hilte (2001) att flera av klienterna omtolkade sina alkoholproblem som uttryck för en sjukdom. De kom i förlängningen av den omtolkningen av sina missbruksproblem att utveckla en själv-

regleringsteknik som helt och hållet var inriktad på accepterandet och erkännandet av det egna sjukdomstillståndet.

Sättet att tolka och konstruera missbrukskarriären skiljer sig emellertid åt mellan olika behandlingsprogram, vilket i sin tur påverkar den personliga historiens form och innehåll. Inom behandlingsvärlden hittar vi lokala variationer på missbrukarkarriären som utgår från olika föreställningar om mänsklig förändring och missbrukets natur. I ett terapeutiskt samhälle som uteslutande vände sig till kvinnor var det inte missbruket som stod i fokus för berättandet (Hilte, 2001). Behandlingsideologin byggde på en psykodynamisk grundsyn där man utgick från kvinnornas könstillhörighet för att förstå både vägen in i och vägen ut ur missbruket. Centrala teman i behandlingen var kvinnornas relationer till män, deras modersroll och sexualitet.

Den kulturella form som de personliga berättelserna har inom denna typ av kvinnoorienterad behandling avspeglar en karriärmodell som utgår från den förtryckta kvinnan och kvinnors beroende av män och hur de successivt lyckas frigöra sig och bli alltmer självständiga. Den identitet som skapas inom ramen för den karriärberättelsen är kopplad till en kvinnoorienterad föreställningsvärld, menar författaren. Kvinnorna utgår ifrån och talar om sig själva som medlemmar av ett kvinnokollektiv. Berättelsen om karriären från förtryckt missbrukare till frigjord och självständig kvinna blir i denna behandlingsmodell ett redskap för att förändra identiteter och stärka den missbrukande kvinnans självkänsla. Vägen dit går via utvecklingen av en självregleringsteknik som handlar om att lära känna sig själv som kvinna i ett mansdominerat samhälle.

Karriärnarrativet som politisk styrning

I kritiken av karriärbegreppets tillämpning inom arbetslivet har bland annat Wilensky (1960) pekat på den oordning som trots allt finns på arbetsmarknaden och som bidrar till att endast en mindre del av arbetskraften lyckas göra en karriär som följer en ordnad och förutsägbar bana. Även om den klassiska karriären berör endast en minoritet av arbetskraften så fyller den trots allt en viktig funktion för både samhället, arbetsorganisationer och yrkesgrupper. Föreställningen om en personlig karriär är en viktig källa till skapandet av stabilitet i det moderna samhället, menar författaren. Den gör det inte bara lättare att rekrytera, behålla och motivera arbetskraft utan skapar samtidigt en beredskap hos den enskilde att utvecklas, prestera och forma en egen livsplan.

Karriärbegreppet, såsom det används inom arbetslivet, fyller inte bara en viktig funktion i skapandet av social ordning, det framställer samtidigt marknadsekonomin som ett legitimt ekonomiskt system. Samma gäller för karriärbegreppet när det används i missbrukssammanhang. Förutom att vara ett redskap i missbruksvårdens strävan att påverka och förändra oönskat beteende används karriärbegreppet även för att motivera och ge legitimitet åt olika kontrollpolitiska insatser.

I sin studie av den amerikanska debatten och juridiska kontrollen av marijuana mellan 1890 och 1970 lyfter Himmelstein (1983) fram den

ideologi som omgav marijuanarökningen och som rättfärdigade den tidens marijuanalagar. Uppfattningen i 1950-talets USA att marijuana var en farlig drog som krävde en sträng juridisk kontroll motiverades bland annat med hjälp av trappstegsteorin. Författaren menar att trappstegsteorin backades upp av amerikanska myndigheter[6] först efter det att kopplingen mellan marijuana och våldsbrott ifrågasatts på bred front. Tidigare hade man motiverat den stränga lagstiftningen med att marijuanarökningen var farlig i sig. Men i takt med att experter ifrågasatte marijuanarökningens farlighet övergick kontrollmyndigheterna till trappstegsteorin och det linjära karriärbegreppet i sin argumentation för en fortsatt sträng marijuanakontroll.

Även inkörsportshypotesen har sedan mitten av 1960-talet använts som argument i USA och andra länder för att vidmakthålla eller utöka den legala förbudspolitik som omgärdar icke-medicinskt bruk av marijuana, menar MacCoun och Reuter (2001). Motståndarna till förbudspolitiken har å sin sida använt den kritik som riktats mot hypotesen som argument för att mjuka upp lagstiftningen på området.

Som ett resultat av sin granskning av inkörsportshypotesen drar författarna slutsatsen att hypotesen kan användas som argument för antingen en fortsatt sträng kontrollpolitik eller en avkriminalisering alternativt legalisering av marijuanarökningen beroende på hur man tolkar hypotesen och tillgängliga bevis.

I en studie av Golub och Johnson (2002b) bekräftas föreställningen att inkörsportshypotesen är en viktig utgångspunkt för den amerikanska narkotikapolitiken. Samtidigt kritiserar de uppfattningen att ungdomar som använder droger som t ex alkohol och marijuana löper stor risk att fortsätta med tyngre narkotika och bli kriminella. Författarna menar att inkörsportshypotesen antyder att det är drogens farmakologiska egenskaper som skapar narkotikamissbrukaren. Men enligt deras sätt att se måste bruket av narkotika ses mot bakgrund av den sociala kontexten och alla direkta och indirekta faktorer som påverkar det mänskliga beteendet.

Utifrån en analys av två olika undersökningar, där den ena vände sig till den allmänna befolkning och den andra till en grupp arresterade, konstaterar de att risken att bli tung narkoman varierar med brukarens sociala bakgrund. Ju bättre social ställning och social förankring desto mindre risk att bli tung narkoman. En annan slutsats författarna drar är att ungdomar från underpriviligierade miljöer inte får problem med droger och kriminalitet på grund av att de provat alkohol eller marijuana utan därför att deras livsvillkor ser ut som de gör.

Avslutning

Både Homeros "Sången om Odyssues" och Dantes "Den gudomliga komedin" behandlar mänskliga livslopp. Men till skillnad från de karriärmodeller som beskrivits i denna artikel har dessa berättelser ett överflöd av detaljer, nyanser och komplikationer. Som läsare får vi ta del av en mängd olika händelser, situationer och möten som huvudpersonerna i dessa romaner är inbegripna i. Karriärmodellerna på missbruksområdet betonar emellertid det som är grundläggande och gemensamt för dem som delar en och samma

karriär och tappar därmed bort många andra viktiga faktorer och aspekter.

Med hjälp av karriärmetaforen framställs missbruket som en naturlig, stegvis och ordnad utveckling. Men hur ordnad och förutsägbar är egentligen utvecklingen av missbruk och i vilken utsträckning hjälper karriärmetaforen oss att förstå missbrukets sociala dynamik och utveckling?

I de karriärmodeller som tagits upp saknar aktören både en psykisk biografi och en social tillhörighet vid sidan om missbruket. Det allmänna och gemensamma i karriären betonas på bekostnad av det särskilda och individuella. Samtidigt saknar karriärbegreppen beskrivningar av olika betydelsefulla sociala sammanhang som t ex personens köns-, klass- och folkgruppstillhörighet. Den typen av sociala kontexter påverkar både upplevelsen och utvecklingen av missbruket. Andra avgörande sammanhang som också har betydelse för missbrukets utveckling är de politiska kontrollmodeller och kulturella traditioner och föreställningar som omgärdar bruket av alkohol och narkotika.

Förutom att det empiriska stödet för trappstegs- och inkörsportshypotesen är svagt och starkt ifrågasatt misslyckas flera karriärmodeller med att klargöra den sociala dynamiken i missbruksutvecklingen, eftersom man konsekvent bortser från både psykologiska, klass- och könsmässiga, etniska, politiska och kulturella faktorer. Detta bidrar i sin tur till mystifierandet av missbruksutvecklingen och vidmakthållandet av den stereotypa föreställningen om den drogstyrda missbrukaren.

För att vi skall kunna presentera en trovärdig bild av missbrukets förändring i tid och rum måste vi urskilja den sociala verklighetens olika nivåer och dimensioner och visa på hur dessa samspelar med varandra. Layder (1993) understryker den empiriska verklighetens multifaktoriella natur och tillhandahåller en stratifierad modell över samhället som innehåller både makro- och mikrofenomen och som kan bilda utgångspunkt för en mer allsidig beskrivning av missbrukets utveckling. Enda sättet att undgå ett ensidigt och linjärt karriärbegrepp är att vidga det och låta flera olika sociala nivåer och dimensioner rymmas i en förståelse av missbrukets utveckling.

Trots den omfattande kritik som förts fram mot karriärmetaforen och dess tillämpningar inom missbruksfältet, används den fortfarande som både förklaring och förståelse. Hur kommer det sig att karriärmetaforen har en så vid utbredning bland såväl forskare som lekmän, trots dess mycket begränsade förklaringsvärde?

En tänkbar förklaring till detta är att karriärmetaforen fyller en viktig funktion i samhällets strävan att styra missbruket i både den politiska sfären och behandlingsvärlden. Karriärbegreppet spelar en viktig roll för den konstruktion av missbrukarens sociala biografi som sker inom ramen för olika politiska organ och behandlingsinstitutioner. Förutom att vara ett redskap i missbruksvårdens strävan att påverka och förändra oönskat beteende används karriärbegreppet även för att motivera och ge legitimitet åt olika kontrollpolitiska insatser. Ur det perspektivet kan karriärbegreppet förstås som ett narrativ som fyller en viktig funktion i den sociala kontrollen av oönskat beteende.

Abstract

In this article career as metaphor and various career models are the object of a critical review. The question at issue is whether career as metaphor helps us understand the social dynamics that characterize substance abuse?

Different career models such as the stepping-stone and gateway hypothesis and H S Beckers career model is scrutinized. It is pointed out that these career models are one-sided and has serious limitations, since they leave out important variables pertaining to class, gender, ethnicity, politics and culture.

In order to create a credible representation of the development of drug abuse the different levels and dimensions of social reality must be described. Despite the extensive critique that has been passed on the concept of drug abuse as career it is still widely used by professionals as well as laymen. This fact of the matter is discussed and the author argues that the concept of drug abuse as career serves important functions in the government of drug abuse.

Besides being an important instrument in drug treatment the concept of drug abuse as career is used in order to give legitimacy to the political control of drugs. From that perspective the concept drug abuse as career can be understood as a narrative serving important functions in the social control of untoward behavior.

☆

Nyckelord: Career, drug abuse, stepping-stone hypothesis, gateway, narrative, treatment, drug control, government.

★ Noter

[1] Värt att notera i sammanhanget är att marijuanarökning och jazzmusiker inte kopplas samman i Beckers bok *Outsiders*. De behandlas åtskilda som två olika fenomen. Samtidigt vet vi att bruket av narkotika förekommit bland amerikanska jazzmusiker sedan början av 1900-talet. Däremot nämner författaren att han rekryterade sina intervjupersoner för marijuanastudien bland musiker.

[2] Se vidare Himmelstein (1983) *The Strange Career of Marijuana*. Westport. Connecticut: Greenwood Press.

[3] I engelskspråkig litteratur talar man ibland om bruk eller missbruk av substanser istället för droger. I begreppet substanser inkluderas både alkohol, narkotika och tobak.

[4] Författaren skiljer mellan rekreationskonsumenter och problematiska konsumenter. Skillnaden dem emellan har inte bara att göra med intensiteten i missbruket utan är även kopplad till i vilken grad missbruket dominerar personens liv.

[5] Ett vanligt förekommande behandlingsalternativ för missbrukare i Sverige som bygger på idén att alkoholism är en primär sjukdom som är obotlig men behandlingsbar.

[6] I det här fallet avses FBN (*The Federal Bureau of Narcotics*) som vid tiden leddes av Harry Anslinger.

★ Referenser

Alksne, H. & Lieberman, L. & Brill, L. (1967) "A conceptual model of the life cycle of addiction", The International Journal of the Addictions 2 (2):221-240.

Anderson, N. (1923) The Hobo. Chicago: University of Chicago Press.

Andersson, C. (1995). Marias barn — om ungdomars väg in i missbruk av alkohol och andra droger. Stockholm: Sober förlag.

Aristoteles (1994) Om diktkonsten. Göteborg: Anamma böcker.

Arminen, I. (1991) "Outline for comparative analyses of AA life stories: a research note." Contemporary Drug Problems/Fall, s 499-523.

Becker, H. S. (1953) "Becoming a marihuana user", American Journal of Sociology 59:235-42.

Becker, H. S. (1963) Outsiders. Studies in the Sociology of Deviance. New York: Free Press.

Bennett, T. (1986) "A Decision-Making Approach to Opoid Addiction" s 93-103 i Cornish, D. B. & Clarke, R. V. (red) The Reasoning Criminal. Rational Choice Perspectives on Offending. Berlin: Springer-Verlag.

Bruner, J. (1987) "Life as Narrative", Social Research 54 (1):11-32.

Cain, C. (1991) "Personal Stories: Identity Acquisition and Self-Understanding in Alcohol Anonymous", Ethos 19:210-253.

Carnwath, T. & Smith, I. (2002) Heroin Century. London: Routledge.

Courtwright, D. T. (2002) "The Roads to H: The Emergence of the American Heroin Complex, 1898-1956", s 3-23 i Musto, D. F. (red) One Hundred Years of Heroin. Westport, Connecticut: Auburn House.

Eriksson, I. (1987) Missbrukskarriärer och behandling. Stockholm: Liber.

Faupel, C. E. (1991) Shooting Dope. Career Patterns of Hard-Core Heroin Users. Gainesville: University of Florida Press.

Foucault, M. (1991) "Governmentality", s 73-87 i Burchell, G. & Gordon, C. & Miller, P. (red) The Foucault Effect. Chicago: Chicago University Press.

Frykholm, B. (1985) "The Drug Career", The Journal of Drug Issues 15 (3):333-346.

Goldberg, T. (2000) Narkotikan avmystifierad. Stockholm: Academic Publishing of Sweden.

Golub, A. & Johnson, B. D. (2002a) "Substance Use Progression and Hard Drug Use in Inner-City New York", s 90-115 i Kandel, D. B (red) Stages and Pathways of Drug Involvement. Cambridge: Cambridge University Press.

Golub, A. & Johnson, B. D. (2002b) "The misuse of the 'Gateway Theory' in US policy on drug abuse control: A secondary analysis of the muddled deduction", International Journal of of Drug Policy 13:5-19.

Hanson, B. m fl (1985) Life with Heroin. Voices from the Inner City. Lexington, Massachusetts: Lexington.

Hassard, J. (1996) "Images of Time in Work and Organization", s 581-599 i Clegg, S. R. & Hardy, C. & Nord, W. R. (red) Handbook of Organization Studies. London: Sage.

Hilte, M. (2001). "Den missbrukande kvinnan", s 165-179 i Leissner, T & Hedin, U. (red) Könsperspektiv på missbruk. Bettna: Bjurner och Bruno.

Himmelstein, J. L. (1983) The Strange Career of Marihuana. Westport, Connecticut: Greenwood Press.

Hughes, E. C. (1937) "Institutional Office and the Person", American Journal of Sociology 43:404-413.

Hydèn, L-C. & Hydén, M. (1997) Att studera berättelser. Stockhom: Liber.

Jellinek, E. M. (1946). "Phases in the drinking history of alcoholics", Ouarterly Journal of Studies on Alcohol 7: 1-88.

Jellinek, E. M. (1960) The Disease Concept of Alcoholism. New Haven, Connecticut: Hillhouse Press.

Kandel, D. B. (2002) "Examining the Gateway Hypothesis", s 1-16 i Kandel, D. B. (red) Stages and Pathways of Drug Involvement. Cambridge: Cambridge University Press.

Layder, D. (1993) New Strategies in Social Research. Cambridge: Polity Press.

Layder, D. (1997) Modern Social Theory. London: UCL Press.

Lindberg, O. (1998) Emotioner, sociala band och ritualer. Institutionen för socialt arbete, Göteborg. Skriftserien 1998:2.

MacCoun, R. J. & Reuter, P. (2001) Drug War Heresies. Learning from Other Vices, Times, and Places. Cambridge: Cambridge University Press.

Nakken, C. (1999) Jaget och missbrukaren. Stockholm: Proprius.

Nordisk utredningsserie. B 1978:23. "Missbrukskarriärer". Nordiska ministerrådets sekretariat I Oslo.

Pearson, G. & Gilman, M. & McIver, S. (1985) Young People and Heroin Use in the North of England. London: Health Education Council.

Plummer, K. (1995) Telling Sexual Stories. London: Routledge.

Ritzer, G. (1994) Sociological Beginnings. On the Origins of Key Ideas in Sociology. New York: McGraw-Hill.

Sontag, S. (1981) Sjukdom som metafor. Stockholm: Brombergs.

Sontag, S. (1988) Aids och dess metaforer. Stockholm: Brombergs.

Stenback, M. & Allebeck, P. & Romelsjö, A. (1993) "Initiation into drug abuse: The pathway from being offered drugs to trying cannabis and progression to intravenous drug abuse", Scandinavian Journal of Social Medicine 21 (1):31-39.

Sutherland, E. (1937) The Professional Thief. Chicago: Chicago University Press.

Wilensky, H L (1960) "Work, careers and social integratio", International Social Science Journal 12:543-74.

Winick, C. (1964) "The life cycle of the narcotic addict and of addiction", Bullentin on Narcotics XVI (1).

Zimmer, L. och Morgan J. P. (1997) Marijuana Myths Marijuana Facts. A review of the scientific evidence. New York: Lindesmith Center.